

УДК 82-1(477-87)Веретен.: 82.09
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.2/13>

Луцій С. І.

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України

ТЕМА «ЛЮДИНА І ВІЙНА» В ПОЕЗІЇ О. ВЕРЕТЕНЧЕНКА

Тема «людина і війна» осмислювалася багатьма письменниками діаспори. Про долю України та українців у Другій світовій війні писав і талановитий поет діаспори О. Веретенченко. Він, безпосередній учасник та свідок, зафіксував жахливі подробиці війни. Поет показав трагедію українців, які не мали своєї держави. Український народ опинився між двома ворожими силами: більшовиками та гітлерівцями. Поет зрозумів, що не зможе жити в радянській імперії. Тому обрав шлях вічного вигнання.

Проживаючи далеко від рідного краю, у вільному світі, поет намагався розповісти усю правду про становище українського народу в складі СРСР.

У літературознавчих дослідженнях, присвячених творчості О. Веретенченка, увага акцентувалася на специфіці художнього стилю митця. Ішлося насамперед про особливості образної системи, ритміки та строфіки його поезій, про тісний зв'язок з українською культурною традицією. Однак тема «людина і війна» у поезії О. Веретенченка залишилася поза увагою дослідників.

В еміграції він надрукував поетичні збірки «Дим вічності» та «Заморські вина». У цих книжках були вміщені вірші про війну. У статті проаналізовано ці вірші. У дослідженні також наголошується на тому, що у творах О. Веретенченка постає україноцентрична модель війни. Митець осмислює війну в різних аспектах: психологічному, соціальному, філософському, екзистенційному.

Мета дослідження – проаналізувати специфіку осмислення поетом теми «людина і війна». При цьому звертається увага не лише на художні тексти, а й на невідомі чи мало відомі сторінки його біографії.

У статті з'ясовано, чому вірші О. Веретенченка про Другу світову війну актуальні саме сьогодні. До аналізу залучено поезії сучасних митців, у яких також осмислюється російсько-українська війна.

Ключові слова: О. Веретенченко, поезія, діаспора, Друга світова війна, проблеми, тема, реценція війни.

Постановка проблеми. Олекса Андрійович Веретенченко (псевдонім Олекса Розмай) – поет, перекладач, редактор, журналіст, культурний діяч діаспори, на власні очі бачив усі жахіття війни. Він дивом урятувався, вийшовши з ворожого оточення. А його вірші про війну стали справжніми літописами цієї страшної світової трагедії, написані безпосереднім свідком і учасником.

Довгий час творчість цього митця так і не була представлена у літературознавчому континуумі материкової України. Та й у діаспорі про доробок О. Веретенченка розвідок небагато. Насамперед необхідно назвати статті Ю. Лавріненка [11], С. Гординського [8], О. Зуєвського [9], Ю. Шереха [22]. У материковій Україні про О. Веретенченка писали такі літературознавці, як О. Астаф'єв [1], В. Боровий [3], С. Луцій [14;15], П. Ротач [18].

Митець діаспори згадується у спогадах «Від Зінькова до Мельборну» Д. Нитченка (Чуба) [17],

«Зустрічі і прощання» Г. Костюка [10], «Історія мого покоління» І. Майстренка [16], «Ми не розлучались з тобою, Україно» М. Білоус-Гарасевич [2].

У літературознавчих дослідженнях, присвячених творчості О. Веретенченка, увага акцентувалася на специфіці художнього стилю митця. Ішлося насамперед про особливості образної системи, ритміки та строфіки його поезій, про тісний зв'язок з українською культурною традицією (І. Качуровський, Ю. Шерех, Ю. Лавріненко). Критик О. Астаф'єв наголошував на тому, що ритмічна композиція, барвиста алітерація, вишукана строфіка – характерні риси поетичної творчості Веретенченка, чия лірика, завдяки вдалим звуко-наслідуванням, наближається до музики [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. 2019 року О. Шаф у докторській дисертації [21], розглядаючи гендерно-психологічні аспекти укра-

їнської лірики ХХ століття, до аналізу залучила й поезії О. Веретенченка. М. Слабошпицький умістив вірші поета у книжці «25 поетів української діаспори», зокрема і такі твори про війну, як «Ноктюрн», «Дума про Марію», «Судний день», «Прокотились відляски розламу» [19].

Сьогодні, у часи підступного рашистського нападу на Україну, тема «людина і війна» стала однією із провідних тем. Поезії О. Веретенченка про війну, написані в основному в 1942–1943 роках, сьогодні звучать особливо актуально і по-новому. Власне, воєнна поезія митця якраз і не була досліджена літературознавцями. Та й чимало сторінок його життєпису також залишилися поза увагою науковців.

Постановка завдання. Проаналізувати особливості рецепції війни у віршах О. Веретенченка, звертаючись не лише до художніх текстів, а й до невідомих чи мало відомих сторінок його біографії. З'ясувати специфіку осмислення поетом війни як «межової ситуації» в різних площинах: психологічній, соціальній, філософській, екзистенційній. Оскільки Веретенченко брав участь у Другій світовій, він відчув увесь жах війни, передбачив її страшні психологічні та соціальні наслідки.

Виклад основного матеріалу. О. Веретенченко народився на Харківщині, в селищі Білий Колодязь, Вовчанського району (тепер Чугуївського району), а 1925 року родина Веретенченків переїхала до Харкова. Доля Олексі Андрійовича нагадує життя багатьох його ровесників. Навчання, робота, творчі пошуки і болюче ідеологічне прозріння національно свідомого інтелігента. О. Веретенченко закінчив Харківський педагогічний інститут, працював редактором літературно-драматичного відділу радіокомітету.

Його перша публікація вийшла 1935 року в журналі «Червоний шлях» [20]. Потім з'явилися вірші в «Літературному журналі» [13]. А в 1939 році молодий поет став членом Спілки письменників України.

Перед війною у харківському видавництві «Радянський письменник» тиражем 4500 примірників вийшла дебютна збірка поезій О. Веретенченка з надвичайно красивою назвою – «Перший грім». До ошатно виданої книжечки увійшло 34 поезії, а також уривок із перекладу поеми Дж. Байрона «Мазепа». (В еміграції Веретенченко завершив роботу над перекладом. Він побачив світ у Детройті 1959 року). Назва збірки «Перший грім» дуже промовиста й концептуальна. Вірші поета-початківця пролунали, як весняний грім – голосно і яскраво. Читачів вразили філі-

гранно виписані пейзажні образки («В полі», «Пейзаж», «Ранок») та щира душевна інтимна поезія («З Гюго», «Твої очі», «Місячна соната» «Сон», «Розмова», «Кінець любові», «Визнання»). Справжня поезія О. Веретенченка була як ковток живої води для читача, втомленого від ідеологічно заангажованих плакатних віршів, у яких не було ні глибоко переданих емоцій, ні самої людини.

Друга світова війна змінила долю молодого поета. Він, мобілізований до радянської армії, потрапив у оточення, із якого вийшов, залишившись живим. Деякий час перебував в окупованому Харкові. Працював у газеті «Нова Україна», писав правдиві вірші про злочинну більшовицьку політику в Україні: про репресії, голод, масове знищення українців. Зрозумівши, що ніколи не зможе прийняти радянської влади, Веретенченко вирушив на Захід. Спочатку приїхав до Львова. Там працював в «Українському видавництві». Потім перебував у Польщі (1944), невдовзі потрапив до Німеччини, де й жив у місті Пляуен, працюючи в українській газеті «Земля», а далі – табори Ді-Пі.

У спогадах Г. Костюка «Зустрічі і прощання» можна знайти таку інформацію: «Саме в цей час приїхало до Пляуена молоде подружжя – поет Олекса Веретенченко та його дружина Надя. Це був молодий, але й багатонадійний поет. Дебютував він книжкою ще перед війною у Харкові. Потрапивши як червоноармієць в німецький полон і дивом вирвавшись звідти, він, проте, не бажав тепер залишатися на ласку НКВС. Я познайомився з ним та його поезією ще у Львові. Він із дружиною зайшов до нас. Вони нарікали, що не мають де перебути перший час. Я і Рая запропонували їм куток в нас у кімнаті. Так вони стали нашими співмешканцями на місяць-другий, поки не знайшли щось краще, чи здається, поки не бомбардували наше помешкання і тоді вже й ми, і вони не мали де дітися» [10, с. 158].

У 1949 році родина Веретенченків переїхала до американського міста Детройт. Щоб матеріально забезпечити родину, поет пішов працювати на завод «Дженерал Моторс». (Тут він отримав серйозну виробничу травму).

Однак творчої діяльності Олекса Андрійович ніколи не полишав. Він був членом МУРу та ОУП «Слово». А також вважався один із кращих літературних редакторів діаспори.

Друга поетична збірка О. Веретенченка «Дим вічності» вийшла в Детройті в 1951 році. Вагоме місце у згадуваній збірці займає патріотична тематика. Туга за рідною землею прочитується у багатьох поезіях. О. Веретенченко возвеличує свій

народ, який не втратив людяності і милосердя, пройшовши крізь усі пекельні випробування.

У збірці «Дим вічності» особливо гостро зазвучала тема «людина і війна». О. Веретенченко добре зрозумів трагедію бездержавної нації, адже українці опинилися між двома політичними монстрами: СРСР та гітлерівською Німеччиною. У віршах О. Веретенченка війна руйнує не тільки світ, а й людські душі (вірші «Ноктюрн», «Фронтіві примари», «Падають сніжинки на мертвий брук»).

У вірші «Фронтіві примари» поет вдається до прийому видіння. Він бачить картину жахливого Апокаліпсису після війни, у якій брали участь усі народи:

Та zostались пам'ятки людини:
 Стопища, і звалища, й руїни.
 – Ні, не все поглинуло на світі! –
 Крикнув я до сонця у блакиті.
 Бачив я останнього солдата:
 Весь в крові, з обличчям мого брата.
 Сів на трупі, тяжко загадався,
 І не міг згадати – пощо змагався?
 І в очах, червоних від знемоги,
 Не світилась радість перемоги [4, с. 8].

Оптиміст і людинолюб, він був упевнений у тому, що війна ніколи не зможе знищити світле людське начало, вірив у перемогу добра над злом. Поет був переконаний, що саме любов та воля до життя допоможуть вижити особистості у вирі війни («Напровесні», «Прокотились відляски розламу»).

Поетична збірка «Дим вічності» має потужне філософське звучання. Проблеми сенсу життя, вічного й скороминучого, істинного й фальшивого в системі морально-етичних цінностей людини відводиться чимало місця в книжці. На думку поета, вічними і найдорожчими складовими людського щастя є кохані люди, рідна земля і творча праця.

Спогади про далеку Вітчизну, неможливість повернутися до отчого краю та оспівування його краси і неповторності також прозвучали в багатьох віршах наступної поетичної збірки О. Веретенченка – «Заморські вина» (1974), зокрема у таких творах, як «Виринають спогади золоті», «Лечу думками над степами», «Стомлений в далекім плаванні», «Чайка», «Чи я впізнаю береги», «Ще пам'ятаю цвіт розмаю» та ін.

Збірка «Заморські вина» ідейно продовжила другу поетичну збірку «Дим вічності». Вимушено опинившись далеко від України, поет-патріот через усе життя проніс переконання: де б не була людина і скільки б років не провела на чужині, вона залишається вірною своїй Вітчизні.

Вірші О. Веретенченка запам'ятовуються читачам завдяки вишуканим метафорам та тонким афоризмам. Варто наголосити на тому, що у віршах про війну трагізм обов'язково поєднується з вірою та оптимізмом.

Саме гіркий воєнний травматичний досвід глибоко омовлюється у віршах О. Веретенченка. Поезія про війну стала для нього своєрідною реабілітацією словом. Спочатку мобілізований до війська поет був налаштований оптимістично. Він, двадцятирічний юнак, одягнений у військову форму, прийшов до Спілки письменників попрощатися із колегами по перу. О. Веретенченко відразу потрапив на фронт. У цьому кривавому пеклі розвіялися усі його ілюзії: керівництво СРСР, яке змарнувало час і не підготувалося до війни належним чином, без жалю посилало на вірну загибель простих солдатів, але найгірше те, що у перші місяці на розтерзанні ворога було кинуте саме Україну (ситуація, яка не раз повторювалася в українській історії):

Український збіджений народе!
 Україно, мати січова!
 Всі твої знамена і клейноди
 обікрала, знищила Москва [6, с. 76].

У поезії «Ноктюрн» тонко передано відчуття воїна, якому пощастило вижити в бою:

Палало небо, і земля, і води,
 Ми падали і знову йшли на бій...
 Коли вночі пригадую походи –
 Не віриться, що й досі я живий.
 Шаліє дощ... Дванадцята пробила...
 Важкі вітри гойдають явори,
 І все мені ввижається могила,
 Де я лежу обличчям догори [6, с. 21].

Присвятою до вірша «Ноктюрн» стали слова апостола Павла зі Святого Письма: «Що ж неймовірним здається тобі / коли Господь воскрешає мертвих?». (Поет неодноразово звертався до Біблії, про що свідчать такі вірші, як «Христос», «Я молитися буду», «Єдиний Бог», «Голос», «Судний день»:

Лиш трупи й кров на бруках площ,
 Де тріскає кора стареча.
 Лиш вітер віє... Мертвий дощ...
 Скрізь – порожнеча...
 Та Він об'явиться в імлі,
 І свій вінок терновий скине,
 Як все затихне на землі,
 Як все загине [6, с. 39].

У вірші «Скінчився бій – і тихо стало» психологічно тонко і точно описано внутрішній стан учілих солдатів:

...Лежали ми на полі бою,
Обнявши землю вікову,
Припавши долі головою,
Лизали росяну траву.
Дивились вгору, щоб не спати,
Боліли очі, а проте
Хотілося запам'ятати,
Як світить сонце золоте [6, с. 23].

Екзистенційні переживання людини під час війни зображено й у вірші «Тривога»:

Чути гул ворожої розвідки,
Захрестили небо літаки.
Землю потрясли важкі зенітки
І з вікна посипались шибки.
Впав дубок на випалену сушу,
Закричали птиці з вишини...
Та не це мені бентежить душу –
Я привик до музики війни [6, с. 35].

У віршах про війну О. Веретенченко уславлює не лише простих бійців. Він возвеличує усіх українських матерів, які народили воїнів. На власні очі поет бачив трагічну смерть жінки-матері. І цей епізод ліг в основу вірша «Дума про Марію». Назва вірша не випадкова, як і не випадкове ім'я героїні – Марія, яка асоціюється в читачів із Божою Матір'ю. В українських думках оспівуються незвичайні люди, здатні на героїчні вчинки. Такою була і ця нікому невідома жінка, яка українським полоненим, попри заборони і погрози, передала хлібину, за що ворог розстріляв її:

Вечоріє. Стихли дальні згуки.
О Маріє, мріє золота!
О Маріє! – хиляться жита.
Заломила руки, світлі руки,
І лежить, убита, як свята [6, с. 25].

Свої враження про цей твір висловив у листі до автора метр діаспорної літератури У. Самчук. Обидва митці листувалися не одне десятиліття. Вони підтримували один одного, ділилися творчими планами і щиро раділи взаємним успіхам. У листі від 9 лютого 1952 року У. Самчук високо відгукнувся про поетичну збірку О. Веретенченка «Дим вічності»:

«Дорогий Пане Олексю!

Ви ж дійсно даруйте мені, що так довго не писав Вам, хоча я маю до Вас завжди ту саму щиру дружню пошану. Неймовірно вдячний Вам

за Вашу чудову, дуже культурно оформлену і до кінця витриману в певному тоні збірку. Гратулюю, що Ви її все-таки пустили в люди, бо було б дійсно великою шкодою, щоб ті Ваші чудово скомпоновані, виношені і виплекані поезії не появилися в друку. «Дума про Марію», а особливо «Лікарня» – мої улюблені шматки. «Тінь» відкриває шматочок Ваших перших залищанок. Ні, ні... Були вони апокаліптичні, наколи відбувалися вони під «заграву палахкотіння» [12, с. 3].

У листі У. Самчука згадується і поезія «Лікарня», яка також увійшла до поетичної збірки «Дим вічності». Тема перемоги життя над смертю – провідна тема у цьому вірші, як і в інших віршах про війну.

Ліричний герой пройшов розбомбленим Харковом, щоб відвідати свого побратима. Спілкуючись із ним біля вікна лікарні, він почув плач новонародженої дитини:

І тільки тут, де стогне жінка-мати,
Під перший крик малого немовляти
Збагнув душею розум бороття,
Красу і велич людського життя [4, с. 16].

До глибини душі вражає вірш «Селянин», написаний 1942 року. Бомбою вбито коня, яким селянин орав ниву. Отямившись від тяжкої втрати, хлібороб узяв у долоні грудку теплої землі, щоб заспокоїтися і працювати далі:

Він стоїть, як велетень в граніті.
Натяглися жили, мов дроті, –
І нема такої сили в світі,
Що могла б його перемогти! [6, с. 32].

Паралелі з нашим страшним сьогоденням очевидні. Балістичні ракети і дрони летять над головою, а українці саджають поля і городи. Відразу ж спадає на думку телевізійний сюжет про жінку, яка біля зруйнованої вщент хати сіє квіти.

У віршах О. Веретенченка глибоко й правдиво зображена трагедія українських матерів, які у війнах втрачають своїх дітей. Поезія «Мати» про козацьку неньку сьогодні звучить дуже актуально:

Як же маю тепер я бути?
Вас ніколи уже не вернути!
Спіте, любі мої ви діти.
В нашій краї не можна жити [6, с. 33].

Біль материнської втрати, самотнє існування після загибелі сина та спогади про нього звучать у багатьох сучасних віршах, зокрема у вірші Сергія Лазо «Хлопець йшов на війну»:

Хлопець йшов на війну.
– Мамо, ось тобі гроші,
Купи собі сукню, я хочу,
Щоб в тебе був мій подарунок...
Тепер купила.
Чорну [7, с. 132].

Тема пощання з родиною, із мамою і татом, стала ключовою у віршах «Вечірні октави» і «Прощання»:

Батько й мати zostались там
І сестра за Дніпром-рікою.
Догорів, обвалився храм,
Де вінчалися ми з тобою [6, с. 28].

Про важке прощання з батьком ідеться у вірші О. Веретенченка «Спомин»:

Заплакав батько сивий на розлуку,
Його лице біліло при свічі –
І я почув, востаннє, ідучи,
Моє ім'я, промовлене крізь муку [4, с. 31].

І знову поезії О. Веретенченка перегукуються із сучасними реаліями: мільйони українських біженців вимушено опинилися далеко від рідного краю, залишивши в Україні батьків, які не погодилися виїжджати з України.

Поезії про війну, написані О. Веретенченком протягом 1942–1943 років, увійшли до поетичної збірки «Дим вічності». Темі війни присвячено кілька поезій і в наступній збірці – «Заморські вина» (1974).

Вірш «Війна проходить мимо» звучить як застереження для усього людства. Розповідаючи про війну в Кореї 1950–1953 років, поет точно передає трагізм ситуації, адже наслідки цієї по суті не завершеної війни жакливі. А тактика великих світових держав, які безжалісно вирішують долю народів, особливо відчувається сьогодні, під час російсько-української війни. І стрімке відродження Кореї, що як позитив нині відзначають американські політологи, жодною мірою не компенсує фізичних та психологічних втрат, яких зазнав корейський народ. Корейська війна була першим збройним конфліктом періоду «холодної війни», а Корея стала місцем, де зіткнулися політичні інтереси багатьох держав.

О. Веретенченко, усвідомлюючи справжню причину цієї війни, цинічно прикрити високими гаслами, слушно зауважив:

Війна проходить мимо –
На смерть жене полки –
Єднаючи незримо
Народи і віки.

Хтось падає з криком – Слава!
Когось ведуть під мур.
Яка ж бо ти кривава,
Дифузія культур! [5, с. 82].

Люди не винесли жодних уроків ні із Другої світової війни, ні з післявоєнних конфліктів часів «холодної війни». Воєнні протистояння, розробка атомної зброї, ядерні випробування свідчили про те, що людство стоїть за крок до загибелі. Поезію «Гармати, атомні гармати» О. Веретенченко завершує такими рядками:

Гармати, атомні гармати,
Уже віщують людству край.
О земле-мати, земле-мати,
Не загибай! Не загибай! [5, с. 84].

Однак трагедійні нотки у віршах О. Веретенченка поєднуються з оптимізмом, вірою, надією, любов'ю. Ліричному герою (як і самому поетові) допомагає вижити почуття кохання:

Я люблю, обожнюю, кохаю,
І тому ніколи не уму!

Життя в його віршах завжди перемагає смерть, як весна перемагає холодну зиму (поезія «Напро-весні»):

Ключами дзвонить небосхил
Розтанули степи.
І виростають із могил
Розбиті черепи.
Не квітне пролісок ніде.
Та з кожного двора
«Весна іде! Весна іде» –
Співає дівчата [4, с. 18].

«Прокотились відляски розламу» – один із найпотужніших воєнних віршів О. Веретенченка. Він привертає увагу читачів не лише ідейним звучанням, а й кольоровою символікою, яка асоціюється із блакитно-жовтим українським прапором:

Прокотись відляски розламу,
І земля розсипалась кущем,
Стопудова бомба чорну яму
Вирвала залізом і вогнем.
Довго-довго зяяла пустиня,
Та весна взяла свої права:
Там пробилась квітка *жовто-синя*
І сказала людям:
Ці Я жива! [6, с. 45].

Написана через 80 років поезія Ю. Коваліва «На чорному чорне. Потрошена поряд черешня» про всепереможну силу життя звучить як творчий перегук українських майстрів слова:

На чорному чорне. Потрошена поряд вишня.
Крізь вибиті двері нічийний собака біжить.
Над вирвою хати нависла якась нетутешя
Блакить.
Не віриться: вчора тут гралися-бавились діти,
Щасливі батьки гомоніли про се і про те...
Снаряд бовваніє. Черешні хочеться жити –
Цвіте [7, с. 138].

Висновки. Тема «людина і війна» стала однією із ключових тем у літературі української діаспори. Про долю України та українців у Другій світовій війні писав і талановитий поет О. Веретенченко. Він, як безпосередній учасник та свідок, зафіксував жакливі подробиці війни, показав трагедію українців, які опинилися між двома ворожими силами: більшовиками та гітлерівцями. Кожен із цих режимів цілеспрямовано й безжалісно нищив усе українське. О. Веретенченко зрозумів, що не зможе жити в радянській імперії, тому й вирушив в еміграцію. Поет відмовився брати участь у Другій світовій війні – цьому кривавому абсурді ХХ століття.

Ліричний герой поезій О. Веретенченка (Олекси Розмая) завжди знаходиться перед вибором у критичних ситуаціях: або залишитися людиною, гуманною, милосердною, чесною й принци-

повою, або назавжди втратити людське обличчя. Недаремно Ю. Лавріненко в розвідці «Олекса Веретенченко – ліричний співець епічної пригоди» слушно наголосив на тому, що «тичининський мотив спустошення і збідніння людського серця на тлі катастрофи тотальної війни проходить крізь чимало віршів Веретенченка. Але цей мотив існує, щоб показала інша сила. Це любов» [11, с. 201].

Проживаючи далеко від рідного краю, у вільному світі, поет намагався розповісти усю правду про становище українського народу в складі СРСР. Він з болем писав про свою бездержавну націю, яка не одне століття потерпає від «братнього» сусіда. У творах О. Веретенченка, на відміну від багатьох радянських текстів, постає україноцентрична модель цієї війни. Однак чимало художніх текстів мають загальнолюдське звучання. Митець осмислює війну в різних аспектах: психологічному, соціальному, філософському, екзистенційному. Вірші О. Веретенченка про Другу світову війну сьогодні надзвичайно актуальні та повчальні.

У творах поета діаспори прочитується чимало паралелей із сучасною російсько-українською війною. А вірші сучасних поетів, близькі за тематикою та проблематикою, сприймаються як творчий перегук через багато років.

Список літератури:

1. Астаф'єв О. Г. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем. Київ : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1999. 313 с.
2. Білоус-Гарасевич М. Ми не розлучались з тобою, Україно. Рецензії та листи на книжку. Київ : Аконіт, 2003. Том 3. 320 с.
3. Боровий В. «Нагорода моя – свобода». Гірка причастя Олекси Веретенченка. Веретенченко О. *Нагорода моя – свобода*. Харків : Майдан, 2005. С. 7–17.
4. Веретенченко О. Дим вічності. Детройт : Prometheus, 1951. 63 с. (*При цитуванні діаспорних видань повністю зберігається мова оригіналу*).
5. Веретенченко О. Заморські вина: Поезії. [Мюнхен] : Сучасність, 1974. 122 с.
6. Веретенченко О. Нагорода моя – свобода / Передмова Василя Борового. Харків : Майдан, 2005. 158 с.
7. Виявляється, ти був у підвалі Маріупольського театру, Боже! Тбілісі : Видавництво Сулакаурі, 2023. 144 с.
8. [Гординський] С[вятослав]. Олекса Веретенченко: Чорна Долина. Київ. Філадельфія, 1954. Ч. 2. С. 94–95.
9. Зуєвський О. Без кореня (З приводу збірки О. Веретенченка «Дим вічності»). Київ. Ч. 2. 1953. С. 123–126.
10. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади. Книга друга. Едмонтон. Торонто, 1998. 743 с.
11. Лавріненко Ю. Олекса Веретенченко – ліричний співець епічної пригоди. Лавріненко Ю. *Зруб і парості. Літературно-критичні статті, есеї, рефлексії*. Мюнхен: Сучасність, 1971. С. 200–204.
12. Лист У. Самчука до О. Веретенченка від 9 лютого 1952 р. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*. Ф. 195. Од. зб. 380. 5 арк.
13. Літературний журнал. 1937. № 5; 1938. № 3; 1938. № 12.
14. Луцій С. «А хочеться жити й не знати спокою»: штрихи до поетичної творчості Олекси Веретенченка. *Слово і Час*. 2003. № 10. С. 59–65.
15. Луцій С. «Нам немає чого прибіднюватися»: за рядками листування Олекси Веретенченка та Юрія Лавріненка. *Літературна Україна*. 2005. 14 квіт.

16. Майстренко І. Історія мого покоління. Едмонтон, 1985. 416 с.
17. Нитченко Д. Від Зінькова до Мельборну: Із хроніки мого життя. Мельборн: Байда, 1990. 407 с.
18. Ротач П. Я словом нації служив... Поезія і доля Олекси Веретенченка. Ротач П. *І слово, і доля, і пам'ять... Статті, дослідження, спогади*. Полтава, 2000. 472 с.
19. Слабошпицький М. «Я словом нації служив. Олекса Веретенченко». *25 поетів української діаспори*. Київ : Ярославів Вал, 2006. С. 555–580.
20. Червоний шлях. 1935. № 11.
21. Шаф О. Гендерно-психологічні аспекти української лірики ХХ століття: монографія. Київ : ВЦ «Просвіта», 2019. 608 с.
22. Шерех Ю. Господь, Бог ваш, – се полум'я жеруще, Бог ревнивий. Шерех Ю. *Пороги і заборіжжя. Література. Мистецтво. Ідеології*. У 3 т. Харків : Фоліо, 1998. Т. 1. С. 330–335.

Lushchii S. I. THE THEME OF “MAN AND WAR” IN THE POETRY OF O. VERETENCHENKO

The theme of «man and war» has been reflected upon by many diaspora writers. O. Veretenchenko, a talented diaspora poet, also wrote about the fate of Ukraine and Ukrainians in World War II. As a direct participant and witness, he recorded the horrific details of the war. The poet showed the tragedy of Ukrainians who did not have their own state. The Ukrainian people were caught between two hostile forces: the Bolsheviks and the Nazis. The poet realised that he would not be able to live in the Soviet empire. Therefore, he chose the path of an eternal exile.

Living far away from his native land, in the free world, the poet tried to tell the whole truth about the situation of the Ukrainian people in the USSR.

In literary studies devoted to O. Veretenchenko's work, attention was focused on the specifics of the artist's artistic style. First of all, it was about the peculiarities of the figurative system, rhythm and stanza of his poems, and his close connection with the Ukrainian cultural tradition. However, the theme of “man and war” in O. Veretenchenko's poetry has remained unaddressed by researchers.

In exile, he published the poetry collections “Smoke of Eternity” and “Overseas Wines”. These books contained poems about the war.

The article analyses these poems. The study also emphasises that O. Veretenchenko's vision of the war is a Ukraine-centric model of this war. The artist comprehends the war in different aspects: psychological, social, philosophical, and existential.

The purpose of the study is to analyse the specifics of the poet's understanding of the theme of “man and war”. The focus is not only on fictional texts, but also on unknown or little-known pages of his biography.

The article examines why O. Veretenchenko's poems about the World War II are relevant today. The analysis includes poems by contemporary artists that reflect on the Russian-Ukrainian war.

Key words: O. Veretenchenko, poetry, diaspora, World War II, problems, theme, reception of war.